

Kodirova Muxabbatxon Matkarim kizi

Farg‘ona jamoat salomatligi tibbiyot instituti

Kommunal va mehnat gigiyena kafedra assistenti

muxabbatkodirova3@gmail.com

TIBBIY TA'LIM TIZIMI TALABALARINING EKOLOGIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI.

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi vaqtda ekologik ta'limning bir qator muammolari dolzarb bo'lib qolmoqda. Tibbiy ta'lim talabalariga muammolardan biri bo'lgan atrof-muhit sifatini yaxshilash maqsadida ekologik muammolarni hal qilishda shaxsiy ishtirok etish ko'nikmalari, munosabatlari, qadriyatlari, motivatsiyasini shakllantirish yoritilgan.

Kalit so'zlar: Ekologiya va atrof muxit, bioxilma-xillik, ekologik kompetensiya, shaxsning ekologik madaniyati

Кодирова Мухаббат Маткарим қизи

Ферганский медицинский институт общественного здоровья.

Ассистент кафедры коммунальной гигиены и гигиены труда.

muxabbatkodirova3@gmail.com

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ СИСТЕМЫ МЕДИЦИНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ.

Аннотация: В данной статье ряд проблем экологического образования является актуальным в настоящее время. В целях улучшения качества окружающей среды, что является одной из проблем, студентам медицинского образования разъяснялось формирование навыков личного

участия, установок, ценностей и мотивации в решении экологических проблем.

Ключевые слова: Экология и окружающая среда, биоразнообразие, экологическая компетентность, экологическая культура человека

Kodirova Muxabbat Matkarim kizi

Fergana Medical Institute of Public Health

Assistant of the department of Community and Labor Hygiene

muxabbatkodirova3@gmail.com

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION OF ENVIRONMENTAL COMPETENCE OF STUDENTS IN THE MEDICAL EDUCATION SYSTEM

Annotation: In this article, a number of problems of environmental education are currently relevant. In order to improve the quality of the environment, which is one of the problems, the formation of personal participation skills, attitudes, values, and motivation in solving environmental problems was explained to the students of medical education.

Keywords: Ecology and environment, biodiversity, ecological competence, ecological culture of a person .

Kirish

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 3 oktyabrdagi "Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" PQ-3956-sonli qarori chiqarilgan. Qarorning asosiy maqsadi keng jamoatchilik, jamoat, ilmiy, tashkiliy, ishbilarmon doiralar atrof-muhitiga e'tiborni jalb qilish, ekologik

muammolarni hal qilishdagi sa'y-harakatlar. Inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlarni o'zgartirishning dolzarbligidir.

O'tgan asrda tabiiy ekotizimlarning odamlar tomonidan to'liq o'zgartirilganiga aylanishi va biologik xilma-xillikni ekspluatatsiya qilish tufayli ko'plab odamlarning farovonligi oshdi. Biroq, bu o'sish yuqori narxda erishildi - bioxilma-xillikning sezilarli yo'qotishlari, ko'plab ekotizim xizmatlarining degradatsiyasi va boshqa odamlar guruhlarida qashshoqlikning oshishi tufaylidir.

Bioxilma-xillikni yo'qotish va ekotizim xizmatlaridagi o'zgarishlarning eng muhim to'g'ridan-to'g'ri omillari yashash joylarining o'zgarishi (shu jumladan yerdan foydalanishning o'zgarishi, daryo tubining fizik o'zgarishi va mavhumligi, marjon riflarning degradatsiyasi va dengiz tubining shikastlanishi), iqlim o'zgarishi, invaziv turlarning kiritilishi, haddan tashqari ekspluatatsiya va ifloslanishdir.

Shu bilan birga, hozirgi vaqtda ekologik ta'limning bir qator muammolari dolzarb bo'lib qolmoqda. Ulardan biri atrof-muhit sifatini yaxshilash maqsadida ekologik muammolarni hal qilishda shaxsiy ishtirok etish ko'nikmalari, munosabatlari, qadriyatlari, motivatsiyasini shakllantirishdir.

Oliy ta'limni modernizatsiya qilishni va Malaka talabalarida belgilanadigan asosiy hujjatlar ta'limni nafaqat talabalar tomonidan ma'lum miqdordagi bilimlarini o'zlashtirishga, balki ta'limni rivojlantirishga yo'naltirishni, shaxsiyat, kognitiv va ijodiy qobiliyatlar o'z ichiga olgan vakolatlarga asoslangan yondashuv doirasida shakllantirilishi va hal qilinishi kerak bo'lgan vazifani qo'ydi.

Adabiyotlar taxlili

D.S. Ermakov ekologik kompetensiyani insonning murakkab ekologik jihatdan mos keladigan harakatlar turlarini amalga oshirishdagi mazmunli qobiliyati, salohiyati va tajribasi, ekologik kompetensiyani esa ushbu qobiliyat, potensial, tajriba mazmuni uchun tegishli tartibga soluvchi talab sifatida belgilaydi

[¹]. N. A. Korotkovaning soʻzlariga koʻra, pedagogikada talabalarga yoshga asoslangan va differensial yondashuvlar tamoyillari targʻib qilina boshlaganligi sababli, ikkinchisi “... klassik differensial psixologiya ruhida bolalarning psixofizik farqlarini hisobga olgan holda. Aslida, tabaqalashtirilgan yondashuv shaxs bilan aniqlangan va uni shaxsiy ravishda tabaqalashtirilgan deb belgilash mumkin”.

Tadqiqot metodologiyasi

Maqolada oliy taʼlim muassasalarida taʼlim sifatini baholash tizimi muhokama qilinadi. Maqolaning asosiy tarkibi tibbiy taʼlimda ekologik kompetensiyani rivojlantirish, Oʻzbekistonda oliy taʼlim muassasalarini reytingini aniqlash mezonlari tahlil qilindi. Oliy taʼlim sifatini baholash boʻyicha differensial yondashuvlar oʻrganildi

Tahlillar va natijalar

Pedagogikada ekologik kompetensiya tushunchasi yangi taʼlim standartlarining joriy etilishi munosabati bilan muhim ahamiyat kasb etmoqda va talabalar va talabalar bilimlarining muhim koʻrsatkichi sifatida qaralmoqda. Zamonaviy nashrlarning tahlili shuni koʻrsatadiki, ekologik jihat asosiy vazifalar, shuningdek, “hayotiy kompetensiya” tushunchasi tarkibida yetarli darajada ifodalanmagan. Va ekologik kompetensiya ekologik taʼlim sifatining koʻrsatkichi sifatida yaqinda kuchayib bormoqda. Ekologik kompetensiyaning asosi, uni ajralmas sifat sifatida shakllantirishning asosi tegishli bilim va koʻnikmalardir. Ekologik kompetensiya olingan bilimlarni, amaliy faoliyatni va xatti-harakatlarni ulardan foydalanishda qoʻllash qobiliyatini oʻz ichiga oladi va “shaxsning ekologik madaniyati” bilan deyarli bir xil. Talabalarning ekologik kompetensiyasini muvaffaqiyatli shakllantirishning sharti pedagogik taʼsir shakllari va usullaridan foydalanish, shu jumladan eksperiment va ilmiy tadqiqotlar, intellektual koʻnikmalarni rivojlantirish (tahlil, sintez, xulosalar va boshqalar.), hodisalarni,

¹ Ермаков Д. С. Талабаларнинг экологик компетенциясини шакллантириш. М.: МИОО, 2009. 180 б.

ma'lumot va tajribani tanqidiy tushunish, ekologik muammolarga yechim topish va asoslash qobiliyati [^{2 3 4}].

Ekologik kompetensiya - bu insonning kundalik hayotda va tabiiy muhitda situatsion faoliyat qobiliyati bo'lib, unda olingan ekologik bilimlar, ko'nikmalar, tajriba va qadriyatlar qaror qabul qilish, tegishli harakatlarni bajarish, qabul qilingan qarorlar uchun javobgarlikni o'z zimmasiga olish, ularning atrof-muhit uchun oqibatlarini anglash qobiliyatida namoyon bo'ladi. Jamiyatga ham, shaxsga ham tegishli bo'lishi mumkin bo'lgan ekologik madaniyatdan farqli o'laroq, ekologik kompetensiya va umuman kompetensiya faqat shaxsga tegishli [^{5 6}].

Ekologik kompetensiya hayotiy kompetensiyaning muhim tarkibiy qismidir. Uning nazariy asoslari va amaliy amalga oshirishning ba'zi masalalari ko'plab olimlarning tadqiqotlarida ochib berilgan. Biroq, tibbiyot mutaxassisliklari talabalari uchun ekologik kompetensiya kasbiy kompetensiyaning tarkibiy qismidir [^{7 8}].

Bo'lajak shifokorlarning ekologik kompetensiyasi motivatsion, kognitiv, faollik va refleksiv komponentlardan iborat bo'lib, ushbu komponentlarning mezonlari va ko'rsatkichlarini yanada ishlab chiqishni talab qiladi. Kasbiy faoliyatni amalga oshirishga tayyor bo'lgan shifokorlarni tayyorlash, albatta, uning ekologik kompetensiyasini rivojlantirish bilan bog'liq. Ikkinchisi mutaxassisning ekologik inqirozni bartaraf etishda faol ishtirok etish qobiliyatini nazarda tutadi, Ekologik inqiroz, o'z navbatida, "tabiat - inson - jamiyat" uchburchagidagi

² Адолф, В. А. Ўқитувчининг касбий компетенциясини шакллантиришнинг назарий асослари: Реферат. дис. . Педагогика фанлари доктори. Москва, 2003 йил. – 41 б.

³ Дерябо С. Д. Экологик педагогика ва психология [матн] / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин. Ростов-Дон: Феникс, 1996. – 480 б

⁴ Татур Ю.Г. Мутахассисларни тайёрлашнинг сифат модели таркибидаги ваколат / Олий таълим бугун. 2004. - № 3. - 20-26 бет

⁵ Дерябо, С. Д. Экологик психодиагностика/, 2000. – 224 б.

⁶ Зеер Э. Ф. Шахсга йўналтирилган касб-хунар таълимидаги асосий малака ва ваколатлар// таълим ва фан. 2010. – № 3 (5). - 90-102 бет

⁷ Зимная И. А. Асосий ваколатлар таълим натижасининг янги парадигмаси / И. А. Зимная // бугунги кунда олий маълумот. - 2003. - № 5. - 36-42 бетлар

⁸ Игнатова В. А. Талабаларнинг экологик маданиятини шакллантириш: назария ва амалиёт: монография / В. И. Загвязинский томонидан таҳрирланган. Тюмен: ТДУ нашриёти, 1998 йил. - 196 б.

munosabatlarni qayta ko'rib chiqishga va ularni uyg'unlashtirish yo'llarini izlashga undaydi.

Bo'lajak shifokorlarning ekologik kompetensiyasini rivojlantirish bo'yicha psixologik-pedagogik manbalarni tahlil qilishimiz ushbu muammoni ko'rib chiqishning uchta asosiy yo'nalishini aniqlashga imkon berdi:

▮ tibbiyot kadrlarini tayyorlash xususiyatlari;

▮ ekologik ta'lim va fikrlash zarurligini asoslash;

▮ ekologik kompetensiyani rivojlantirishning nazariy va uslubiy asoslari hisoblanadi.

Hozirgi ta'limni isloh qilish bosqichida (barqaror rivojlanish uchun ekologik ta'lim) kompetensiyaga asoslangan yondashuv ekologik ta'limni modernizatsiya qilishning uslubiy asosi bo'lib xizmat qiladi. Ekologik kompetensiya ekologik ta'lim natijalari tizimining muhim bo'g'inidir: ekologik savodxonlik - ekologik ta'lim - ekologik kompetensiya - ekologik madaniyat. Umumiy ekologik ta'limning umumiy maqsadi sifatida ekologik madaniyatni rivojlantirish talabalarning ekologik kompetensiyasini rivojlantirishning zarur bosqichlaridan biri sifatida ta'minlanishi kerak.

Ekologik kompetensiyaning umumiy ta'limiy, asosiy tabiati quyidagilar nuqtai nazaridan asoslanadi:

- nazariy va uslubiy shart-sharoitlar to'plami (falsafiy, ijtimoiy-ekologik, psixologik va pedagogik);

Talabalarning ko'pchiligida ekologik kompetensiyaning muvaffaqiyatli shakllanishini ko'rsatadigan texnologiyani empirik sinovdan o'tkazish natijalari pragmatik bo'lmagan va tabiat bilan o'zaro ta'sir qilish uchun pragmatik motivatsiyani zaiflashtirishdir;

Bo'lajak shifokorning kasbiy tayyorgarligi atrof-muhit holati va unga nisbatan inson harakatlarining oqibatlari uchun javobgarligini anglashni nazarda tutadi, bu ekologik fikrlashning asosini tashkil etadi. Shifokor global miqyosda inson salomatligiga salbiy antropogen omillar ta'sir qilish xavfi muammosini aniq tushunishi kerak.

Hozirgi vaqtda ekologik muammolarni hal qilish mamlakatimizning milliy xavfsizligini hal qilishning muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, ekologik ta'lim va butun aholini, ayniqsa shifokorlarni tarbiyalashsiz mumkin emas. Ushbu masalalarni o'rganish tibbiy ta'lim tizimida ayniqsa muhimdir, chunki shifokor ekologik bilimlarni aholining keng guruhlariga gigiena va kasbiy ta'lim va tarbiya tizimi orqali yetkaza oladi.

Ekologik kompetensiyaning umumiy ta'limiy, asosiy tabiati quyidagilar nuqtai nazaridan asoslanadi:

- nazariy va uslubiy shart-sharoitlar to'plami (falsafiy, ijtimoiy-ekologik, psixologik va pedagogik);

- hayotni saqlash va barqaror ko'paytirish uchun insoniyatning biosfera funksiyasini amalga oshirish usuli sifatida ekologik faoliyatning ijtimoiy-madaniy ahamiyatini hisobga olgan holda ta'lim vakolatlari tarkibi va nomenklaturasining muammoli yo'naltirilgan modeli;

- ekologik ongni tushunishga ontologik yondashuv, unda "inson-tabiat" tizimi ajralmas, qo'shma mavjudot bo'lib, uning shakllanishida rivojlanishning umumiy tabiiy tamoyillarini amalga oshiradi va shu bilan o'z-o'zini rivojlantirishga qodir.

Xulosa

Zamonaviy mutaxassisning kasbiy ta'lim sifatiga qo'yiladigan yangi talablarga muvofiq, amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishdigan o'qitish usullari va texnologiyalarining roli oshadi, ular talabalarning mustaqil ishlashi va mustaqil

o'qishini faollashtirishga yordam beradi. Bugungi kunda yangi avlod malaka talabalariga javob berishi, tibbiyot mutaxassisliklari talabalarining kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorgarligini belgilaydigan umumiy madaniy, umumiy kasbiy va kasbiy ixtisoslashtirilgan kompetensiyalar tizimini shakllantirishga qaratilgan [9].

Kompetensiyalarni shakllantirish shartlaridan biri zamonaviy pedagogik texnologiyalarni, shu jumladan interfaol texnologiyalarni joriy etishdir. Interfaol texnologiyalar tibbiyotga doir fanlarni o'qitish jarayonida ulardan yetarli darajada samarali foydalanishga imkon beradigan bir qator xususiyatlarga ega: ular yangi tajriba orttirish va mavjud bilimlarni almashish jarayonini tashkil qilish, har bir ishtirokchining shaxsiy tajribasidan maksimal darajada foydalanishga imkon berish, ijtimoiy modellashtirishdan foydalanish, hamkorlik, hurmat muhitiga asoslanadi har kimning fikri va shaxsiy qarorlarni erkin tanlash.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ermakov D. S. Talabalarining ekologik kompetensiyasini shakllantirish. M.: MIOO, 2009. 180 b
2. Adolf, V. A. O'qituvchining kasbiy kompetensiyasini shakllantirishning nazariy asoslari: Referat. dis. . Pedagogika fanlari doktori. Moskva, 2003 yil. – 41 b.
3. Deryabo S. D. Ekologik pedagogika va psixologiya [matn] / S. D. Deryabo, V. A. Yasvin. Rostov-Don: Feniks, 1996. – 480 b
4. Tatur Yu.G. Mutaxassislarni tayyorlashning sifat modeli tarkibidagi vakolat Oliy ta'lim bugun. 2004. - № 3. - 20-26 bet
5. Deryabo, S. D. Ekologik psixodiagnostika/, 2000. – 224 b.
6. Zeer E. F. Shaxsga yo'naltirilgan kasb-hunar ta'limidagi asosiy malaka va vakolatlar// ta'lim va fan. 2010. – № 3 (5). - 90-102 bet
7. Zimnaya I. A. Asosiy vakolatlar ta'lim natijasining yangi paradigmasi / I. A. Zimnaya // bugungi kunda oliy ma'lumot. - 2003. - № 5. - 36-42 betlar
8. Ignatova V. A. Talabalarining ekologik madaniyatini shakllantirish: nazariya va amaliyot: monografiya / V. I. Zagvyazinskiy tomonidan tahrirlangan. Tyumen: TDU nashriyoti, 1998 yil. - 196 b.
9. Kodirova, M. M., & Muxammadova, G. Q. (2024). Pedagogik texnologiyalar tizimining tibbiyot fanlarini o'qitishdagi o'rni (Kommunal va Mehnat gigiyenasi dars mashgulotlarini organayzerlar asosida). PeDAGOGS,

⁹ Сапсай Е.В, Шипкова Л. Н. Тиббиёт талабалари ўртасида экологик компетенцияларни шакллантириш // халқаро экспериментал таълим журнали. – 2012. - № 4-2. - 208-210 бетлар

53(1), 37-41

10. Mukhammadova, G. Q., Kodirova, M. M., & Boqijonov, F. A. (2024). The Effect Of Industrial Enterprises On Atmospheric Air. *British Journal of Global Ecology and Sustainable Development*, 28, 5-9